

12. Кримінальний процес України : підручник для студентів юрид. спец. виш. закладів освіти / Ю.М. Грошевий, Т.М. Мірошниченко, Ю.В. Хоматов та ін. ; За ред. Ю.М. Грошевого та В.М. Хотенця. – Х. : Право, 2000. – 496 с.

13. Лейст О.Э. Сущность права. Проблемы теории и философии права / О.Э. Лейст. – М. : Зерцало, 2002. – 288 с.

14. Марксистско-ленинская общая теория государства и права. Основные институты и понятия / С.Н. Братусь, В.Е. Гулиев, А.И. Денисов, В.П. Казимирчук и др. ; Редкол. : В.Е. Гулиев, Г.Н. Манов (отв. ред.), Н.П. Фарберов, Р.О. Халфина. – М. : Юрид. лит., 1970. – 622 с.

15. Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид. – М., 1988.

16. Гуценко К.Ф. Уголовный процесс западных государств / К.Ф. Гуценко, Л.В. Головкин, Б.А. Филимонов. – 2-е изд., доп. и испр. – М. : Зерцало, 2002. – 528 с.

17. Марченко М.Н. Закон в системе источников романо-германского права / М.Н. Марченко // Вестник мос-

ковского университета. – Серия 11. Право. – 2000. – № 3. – С. 35-43.

18. Мартышин О.В. Совместимы ли основные типы понимания права? / О.В. Мартышин // Государство и право. – 2003. – № 6. – С. 13-21.

19. Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

20. Колибаб К.Е. Общеизвестные принципы, нормы международного права и международные договоры в российской правовой системе согласно Конституции 1993 года / К.Е. Колибаб // Проблемы обеспечения конституционности как функции публичных структур. – М., 1997. – С. 22-37.

21. Гурвич Г.С. Некоторые вопросы советского государственного права / Г.С. Гурвич // Советское государство и право. – 1957. – № 12. – С. 104.

22. Игнатенко Г.В. Взаимодействие внутригосударственного и международного права / Г.В. Игнатенко. – Свердловск, 1981. – 60 с.

УДК 343.185(477)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВИХ ПІДСТАВ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ВЕРХОВНОМУ СУДІ УКРАЇНИ

Турман Н.О., к. ю. н.,

асистент кафедри правосуддя юридичного факультету
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Стаття присвячена аналізу та характеристиці особливостей процесуально-правових підстав здійснення кримінального провадження у Верховному Суді України. Наведено та розкрито зміст чотирьох підстав здійснення кримінального провадження у Верховному Суді України.

Ключові слова: процесуально-правові підстави, кримінальне провадження, неоднакове застосування норм матеріального та процесуального права, касаційна інстанція, різні за змістом судові рішення.

Статья посвящена анализу и характеристике особенностей процессуально-правовых оснований осуществления уголовного производства в Верховном Суде Украины. Раскрыто содержание четырех оснований осуществления уголовного производства в Верховном Суде Украины.

Ключевые слова: процессуально-правовые основания, уголовное производство, разное применение норм материального и процессуального права, кассационная инстанция, различные по содержанию судебные решения.

Turman N.O. THE PROCEDURAL'S FEATURES OF THE LEGAL BASIS CONDUCT OF THE CRIMINAL PROCEEDINGS IN THE SUPREME COURT UKRAINE

This article deals with the characteristics and features of the procedural and legal grounds for the implementation of the criminal proceedings in the Supreme Court of Ukraine. The content and implementation of the four grounds for the criminal proceedings in the Supreme Court of Ukraine are shown.

Key words: procedural and legal grounds, criminal proceedings, unequal application of substantive and procedural law, courts of appeal, within the meaning of various court decisions.

Постановка проблеми. Належне здійснення кримінального провадження у Верховному Суді України потребує чіткого розуміння підстав перегляду судових рішень, що набрали законної сили, Верховним Судом України. Враховуючи зміни до чинного законодавства, які відбулися останнім часом, згідно з якими перелік підстав перегляду судових рішень, що набрали законної сили, Верховним Судом України збільшився з двох до чотирьох, виникає необхідність на теоретичному рівні дослідити та з'ясувати суть та значення вищезазначених підстав для подальшого належного практичного здійснення кримінального провадження у Верховному Суді України.

Стан дослідження. Питання характеристики підстав та здійснення кримінального провадження у Верховному Суді України при-

вертало увагу багатьох відомих дослідників: Ю.П. Аленіна, С.А. Альперта, Ю.М. Грошевого, І.І. Котюка, В.Т. Маляренка, В.Т. Нора, М.А. Погорецького, Л.Д. Удалової, Ф.Н. Фаткулліна, та інших.

Праці вищезазначених науковців присвячувалися проблемним та дискусійним питанням, що стосуються провадження у Верховному Суді України, та можливим шляхам їх розв'язання. Усі ці дослідження створили наукове підґрунтя для більш глибокого дослідження даного питання. Саме тому основним завданням цієї статті є розробка теоретичних засад та практичних рекомендацій щодо розуміння підстав перегляду судових рішень, що набрали законної сили Верховним Судом України, та оптимізації розгляду кримінальних проваджень у Верховному Суді України.

Виклад основного матеріалу. Верховний Суд України очолює цілісну систему судів загальної юрисдикції. Положеннями ст. 38 Закону України від 7 липня 2010 року «Про судоустрій і статус суддів» визначено компетенцію Верховного Суду України як найвищого судового органу у системі судів загальної юрисдикції, який:

1) здійснює правосуддя у порядку, встановленому процесуальним законом;

2) здійснює аналіз судової статистики, узагальнення судової практики;

3) надає висновки щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням судової системи України;

4) надає висновок про наявність чи відсутність у діяннях, у яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; вносить за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;

5) звертається до Конституційного Суду України щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України;

6) забезпечує однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом;

7) здійснює інші повноваження, визначені законом [1].

Судові повноваження Верховний Суд України реалізує шляхом здійснення правосуддя виключно з підстав та у порядку, визначеному процесуальними законами, а у кримінальному судочинстві – визначеному Кримінальним процесуальним кодексом України.

Отже Верховний Суд України переглядає судові рішення у кримінальному провадженні винятково з підстав і в порядку, встановлених КПК.

Статтею 445 КПК передбачено чотири підстави перегляду судових рішень, що набрали законної сили, Верховним Судом України, це:

1) **неоднакове застосування судом касаційної інстанції однієї і тієї самої норми права, передбаченої законом України про кримінальну відповідальність, у подібних правовідносинах, що зумовило ухвалення різних за змістом судових рішень (крім питань неоднакового застосування санкцій кримінально-правових норм, звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання);**

2) **неоднакове застосування судом касаційної інстанції однієї і тієї самої норми права, передбаченої КПК, що зумовило ухвалення різних за змістом судових рішень;**

3) **невідповідність судового рішення суду касаційної інстанції висновку щодо застосування норм права, викладеному в постанові Верховного Суду України;**

4) **встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.[2]**

Заява про перегляд судового рішення у кримінальних справах із підстави неоднакового застосування судом касаційної

інстанції однієї і тієї самої норми права, передбаченої законом України про кримінальну відповідальність, у подібних правовідносинах, що зумовило ухвалення різних за змістом судових рішень (крім питань неоднакового застосування санкцій кримінально-правових норм, звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання) може бути подана за сукупності таких умов:

а) наявності такого, що набрало законної сили, судового рішення (виroku, ухвали), крім ухвал суду касаційної інстанції, які не перешкоджають провадженню;

б) судом касаційної інстанції при розгляді двох або більше кримінальних проваджень неоднаково застосовано одні й ті самі норми закону України про кримінальну відповідальність;

в) провадження стосуються подібних суспільно небезпечних діянь;

г) ухвалено різні за змістом судові рішення судом касаційної інстанції.

При цьому неоднакове застосування одних і тих самих норм закону України про кримінальну відповідальність полягає:

- у різному тлумаченні судом касаційної інстанції змісту і сутності його норм, що призвело до різних висновків про кваліфікацію суспільно небезпечного діяння, про наявність чи відсутність складу кримінального правопорушення (злочину, кримінального проступку);

- у різному застосуванні правил конкуренції правових норм при вирішенні колізій між ними з урахуванням юридичної сили цих правових норм, а також їх дії у часі, просторі та за колом осіб, тобто різне незастосування закону України про кримінальну відповідальність, який підлягав застосуванню;

- у різному визначенні предмета регулювання правових норм, зокрема, застосуванні різних правових норм для регулювання одних і тих самих правовідносин або поширенні дії норми на певні правовідносини в одних випадках і незастосуванні цієї самої норми до аналогічних відносин в інших випадках, тобто різне застосування кримінального закону, який не підлягав застосуванню.

Під подібними правовідносинами належить розуміти діяння, в яких ознаки складу кримінального правопорушення (злочину, кримінального проступку) тотожні (ідентичними). Втім, не є подібними суспільно небезпечні діяння, якщо, наприклад, в одному випадку між співучасниками мала місце попередня змова на вчинення умисного вбивства потерпілого, а в іншому випадку такої змови не було, і дії особи щодо позбавлення життя потерпілого мали характер ексцесу виконавця, оскільки виходили за межі домовленості з іншим співучасником та не охоплювалися його умислом [3, с. 911-913].

Під ухваленням різних за змістом судових рішень варто розуміти неоднакові за правовими висновками рішення касаційного суду в двох або більше кримінальних провадженнях, предметом розгляду яких були подібні суспільно небезпечні діяння за конкретно визначеними нормами закону України про кримінальну відповідальність.

Водночас не може бути підставою для перегляду Верховним Судом України судових рішень, що набрали законної сили, неоднакове застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм кримінального закону щодо подібних суспільно небезпечних діянь, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень, якщо у заяві про перегляд судового рішення на цій підставі йдеться про призначення покарання, звільнення від покарання та від кримінальної відповідальності.

Крім того, із норм КПК впливає, що не може бути підставою для подання заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України згідно з п. 1 ч. 1 ст. 445 КПК і неоднакове застосування норм процесуального права.

Неоднакове застосування судом касаційної інстанції однієї і тієї самої норми права, передбаченої КПК, що зумовило ухвалення різних за змістом судових рішень, є другою підставою для перегляду судових рішень Верховним Судом України.

Забезпечення єдності судової практики є одним із основних завдань, які стоять перед вищими судами держави. Сучасні стандарти у сфері судочинства передбачають необхідність дотримання вимог передбачуваності захисту прав людини, принципу правової визначеності. У вітчизняній моделі побудови судової системи завдання, спрямоване на дотримання таких вимог поставлено як перед Верховним Судом України, так і перед вищими спеціалізованими судами. Для їх виконання законодавець і диференціював повноваження кожної із вищих судових інстанцій. Так, вищі суди досягають такої мети шляхом узагальнення судової практики, вивчення судової статистики, надання методичної допомоги судам нижчого рівня, в той час як за Верховним Судом України процесуальним законодавством закріплено повноваження щодо перегляду справ за умови неоднакового застосування норм матеріального та процесуального права судами касаційної інстанції.

За своєю юридичною природою, ключовими у правозастосуванні є норми матеріального права, оскільки саме вони покладаються в основу судового рішення. Безперечно, значення правильного застосування норм процесуального права не можна недооцінювати, однак в той же час, слід зазначити, що процесуальні порушення відрізняються між собою за ступенем своєї істотності. Так, порушення норм процесуального права можна, у свою чергу, поділити на істотні – які перешкодили або могли перешкодити ухваленню законного та обґрунтованого рішення та інші порушення, які не вплинули і не могли істотно вплинути на суть ухваленого рішення.

Отже, учасники процесу наділені правом звернутися до ВСУ у тому випадку, коли у процесі розгляду справи було допущено неоднакове застосування норм процесуального права, що зумовило ухвалення різних за змістом судових рішень за сукупності таких умов:

а) наявності такого, що набрало законної сили, судового рішення (вироку, ухвали), окрім ухвал суду касаційної інстанції, які не перешкоджають провадженню;

б) судом касаційної інстанції при розгляді двох або більше кримінальних проваджень неоднаково застосовано одні й ті самі норми процесуального законодавства;

в) провадження стосуються подібних суспільно небезпечних діянь;

г) ухвалено різні за змістом судові рішення судом касаційної інстанції.

Однак ще раз варто зазначити, що неоднакове застосування норм процесуального права може мати різні правові наслідки, які не обов'язково будуть порушувати права особи.

Ще однією підставою для перегляду рішень Верховним Судом України є **невідповідність судового рішення суду касаційної інстанції висновку щодо застосування норм права, викладеному в постанові Верховного Суду України.**

Відповідно до судових рішень ВСУ, ухвалених останнім часом, та враховуючи роз'яснення фахівців Науково-консультативної ради при ВСУ, виходячи з аналізу положень статей 445 і 458 КПК України, постанова Верховного Суду України у пункті 3 частини першої статті 445 КПК це є судовим рішенням Верховного Суду України, прийнятим за результатами розгляду конкретної справи з підстав, передбачених пунктами 1 і 2 частини першої цієї статті, яке містить висновок щодо застосування певної норми права, обов'язковий для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності цю норму права, та для всіх судів загальної юрисдикції.

Постанови Пленуму Верховного Суду України до таких судових рішень не належать, оскільки приймалися Пленумом не за результатами розгляду конкретної кримінальної справи у передбаченому кримінальним процесуальним законом порядку, а за результатами узагальнення практики вирішення судами тих чи інших категорій справ, та носили роз'яснювальний, а не обов'язковий для усіх судів характер.

Отже, фактично постанови Верховного Суду України набувають значення судового прецеденту, адже висновок Верховного Суду України щодо застосування норми права, викладений у його постанові, прийнятій за результатами розгляду справи з підстав, передбачених пунктами 1 і 2 частини першої статті 445 КПК України, є обов'язковим для усіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності відповідну норму права, та для всіх судів загальної юрисдикції, які зобов'язані привести свою судову практику у відповідність із судовим рішенням Верховного Суду України. Суд має право відступити від правової позиції, викладеної у висновках Верховного Суду України, з одночасним наведенням відповідних мотивів.

Останньою підставою для перегляду Верховним Судом України судових рішень, що набрали законної сили, за п. 4 ст. 445 КПК є встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні провадженням судом.

З наведеного вбачається, що у разі ухвалення Європейським судом з прав людини

рішення про порушення Україною положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і за умови невстановлення при цьому жодних порушень судами України вимог закону, які б ставили під сумнів законність і обґрунтованість ухваленого останніми рішення, заявникові має бути відмовлено у допуску справи до провадження у Верховному Суді України для перегляду такого судового рішення.

Заяву про перегляд судового рішення у кримінальних справах із підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом може бути подано особою, на користь якої ухвалено рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, або близькими родичами чи членами сім'ї померлої особи, щодо якої ухвалено таке рішення.

Перегляд судових рішень з вищенаведеної підстави (передбаченої пунктом 4 частини першої ст.445 КПК) з метою застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення або збільшити обсяг обвинувачення чи з інших підстав погіршити становище засудженого, а також виправдувального вироку, ухвали чи постанови про закриття справи не допускається.

Висновки. Верховний Суд України є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції України, який забезпечує єдність судової практики у порядку та спосіб, визначений процесуальним законом. Чітке теоретичне обґрунтування підстав перегляду судових рішень, що набрали законної сили, Верховним Судом України надасть можливість уникнути колізійних моментів на

практиці під час здійснення кримінального провадження. Досить важливо чітко розуміти, що таке неоднакове застосування судом касаційної інстанції однієї і тієї самої норми права, передбаченої законом України про кримінальну відповідальність, у подібних правовідносинах, що зумовило ухвалення різних за змістом судових рішень; неоднакове застосування судом касаційної інстанції однієї і тієї самої норми права, передбаченої КПК, що зумовило ухвалення різних за змістом судових рішень; невідповідність судового рішення суду касаційної інстанції висновку щодо застосування норм права, викладеному в постанові Верховного Суду України і про яку постанову ВСУ в даному випадку йде мова; встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом, чітке розуміння вищенаведених процесуально-правових підстав є запорукою належного здійснення практичної діяльності під час кримінального провадження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 лип. 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41-42, № 43, № 44-45. – Ст. 529.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. // Голос України. – 2012. – № 90-91. – 19 травня.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України : Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
4. Загальна декларація прав людини : прийнята та проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10 груд. 1948 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 3103.